

Час тєперішній

Надія Гаврилюк

УДК 82-91.09:316.473

ГРА У КЛАСИКІВ, АБО В ОЧІКУВАННІ НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ

Статтю присвячено проблемі знакових імен у сучасній українській поезії. Автор досліджує читацькі уявлення про авторів, що визначають обличчя української поезії або ж можуть набути статусу класиків у майбутньому. Зауважено, що список таких авторів охоплює постаті 1960–2000 рр., які вже мають різну міру визнання в Україні. Водночас чільною, а іноді і єдиною постаттю, котра може презентувати Україну світові, названо Ліну Костенко.

Ключові слова: ієрархія, класика, новітня поезія, рецепція, знакові імена.

Nadiya Havryliuk. Game of classic, or, Waiting for the Nobel Prize

The article deals with the issue of emblematic names in modern Ukrainian poetry. The author explores the readers' ideas about the poets who define the image of Ukrainian poetry or may acquire the status of classics in the nearest future. The list of such writers covers a period between 1960s and 2000s and includes names that have already been recognized as prominent figures of contemporary literature. At the same time, the author argues, the leading personality that can and should represent Ukrainian literature of the last 50 years internationally can only be Lina Kostenko.

Key words: hierarchy, classics, contemporary poetry, reception, emblematic names.

Дослідження найновішого періоду української літератури – завдання складне, але необхідне. Вивчення новітньої літературної продукції дало б змогу показати тяглість літературного процесу, опертя на традицію (байдуже, у формі творчого переосмислення чи відштовхування), простежити аналогії (наприклад, з межею XIX–XX ст.). Нині можна стати свідком розмови про відсутність літературного процесу, бо “існують окремі різні явища, які більшою чи меншою мірою пов’язані між собою, але процесу не існує, бо в тому, що в нас відбувається, бракує ознак процесу: зв’язності, доцільності, системності” [див.: 15]. Ті дослідники, що визнають літературний процес наявним, стикаються із проблемами його опису і систематизації. Це виявляється як у наукових студіях, присвячених взаємопов’язаним поняттям (“канон”, “ієрархія”, “масова література”) [див.: 1; 2; 9; 10; 11; 16], так і у труднощах, на які наражається поточна літературна критика.

Більше того, на етапі 1999–2009 рр., від яких читач не надто дистанціювався в часі й емоційно, важливу роль відіграє саме читацька рецепція, яка схильна розташовуватися між двома крайніми оцінками – “момент літератури” і “література моменту”. У першому випадку визнається певний літературний процес, своєрідна шкала постатей і цінностей, які творчість цих постатей оприявнює, тобто маємо пряий вихід на проблему ієрархії й канону.

Зрозуміло, що ці питання не тільки теоретичні, а й мають прикладне значення. Ідеться про спосіб структурувати літературний процес, виокремивши низку знакових постатей. І хоч як ставитися до потреби ієрархії чи її структури, у свідомості читачів залишається перелік знаних осіб [див.: 3]. З огляду на сказане актуальним видається вивчення процесу формування репрезентативного ряду та виокремлення знакових постатей у поточному літературному процесі, зокрема в найновішій українській поезії. Допоміжним засобом у цьому слугує анкетування читачів-філологів.

Приміром, відповідаючи на питання про здобутки і втрати української поезії 1999–2009 рр., респонденти епізодично зіставляли її не тільки зі збірним поняттям класики, а й із цілком конкретними іменами: “Для мене вірші – Грабовський, Шевченко, Франко, Тичина, Малишко, Павличко” (студентка 1-го курсу Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна); “Є багато поетів і поезії, які будуть переходити з покоління до покоління, подібно до поезій Лесі Українки” (студентка 2-го курсу НУ “Острозька академія”); “Ці 10 років були не те що пустими, ні, поетів у нас досить. От тільки чи потрібне нашому майбутньому те, що вони пишуть, як І. Франко, Т. Шевченко” (студентка 2-го курсу НУ “Острозька академія”). Прикметно, що частіше йдеться не про розгорнутий індивідуалізований ряд поетів ХІХ–ХХ ст., як це маємо в першому випадку, а про окрему постать чи постаті. Вони дуже передбачувані – Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка: “Багато нових авторів висвітлює нові проблеми, але навряд чи їх можна порівняти з творами Шевченка, Франка, Лесі Українки” (студентка 1-го курсу Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна). Іноді серед них звучить ім’я Ліни Костенко: “Нові автори і цікаві поезії, втім, ніхто не зміг посісти місце Шевченка, Франка, Лесі Українки, Ліни Костенко” (однокурсниця анкетованої); “Звичайно, більше втрат. Багато сучасних поетів пишуть ні про що, часто поезії без смислу. Але є такі поети, як Ліна Костенко, творчість якої будуть вивчати ще довго” (студентка 3-го курсу Кіровоградського національного педагогічного університету ім. В.К. Винниченка).

За репрезентативними постатями визнається належність багатьом поколінням читачів; потрібність того, що вони пишуть майбутнім поколінням; сенс, яким позначено їх поезію; тривале вивчення творчості. Останній пункт стосується не так наукових досліджень, як вивчення творчості у школі. Показове наступне твердження: “Ще немає поетів, які б узяти за душу і яких ввели б до шкільної програми” (студентка 5-го курсу Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна). Тут йдеться про те, що навчальний канон розцінюється як певний знак якості: “Зараз говорити про це навряд чи можна з певністю... але, судячи хоча б з того, що Жадан, Андрухович і Покальчук вже внесені до шкільної програми – напевне, вони залишаться” (студентка 5-го курсу Київського національного університету ім. Тараса Шевченка); “Ті, що вже відомі, вивчаються і читаються певним колом людей” (студентка 5-го курсу Кіровоградського національного педагогічного університету ім. В.К. Винниченка). Це ставить потребу добору постатей і текстів до навчального канону особливо виразно, надто ж зважаючи на достатньо хаотичний добір книжок для читання поза програмою і те, що частина осіб взагалі не читає поза межами програми.

Осердям канону у свідомості реципієнтів залишаються три-чотири постаті (Ліна Костенко, Леся Українка, Іван Франко, Тарас Шевченко), решта долучається як інваріантна складова (Павло Грабовський, Павло Тичина, Андрій Малишко, Іван Драч, Борис Олійник, Дмитро Павличко).

На прохання спрогнозувати, хто із сучасних поетів залишиться у поезії наступних десятиліть, було названо 197 імен, поміж яких чимала частка належить поетам “дружнього кола” (однокурсникам, викладачам, студентам одного з анкетованих ВНЗ); місцевим поетам, знаним в області, але не досить відомим у всеукраїнському масштабі. Ця обставина пояснює велику кількість імен у переліку та порівняно малу кількість осіб, що вважають творчість того чи того автора вартою безсмертя. П’ятдесят одна особа (16,35% від загальної кількості) не визначилася з відповіддю на це запитання. Решта ж назвали по кілька імен. Ось як виглядає чільна десятка: Ліна Костенко (80 осіб / 25,64%); Д. Павличко і Ю. Андрухович (по 34 особи / по 10,9%); І. Драч (28 осіб / 8,97%);

С. Жадан (27 осіб / 8,65%); О. Забужко (23 особи / 7,37%); О. Ірванець (16 осіб / 5,13%); Б. Олійник (14 осіб / 4,49%); В. Неборак (8 осіб / 2,56%); І. Павлюк і О. Пухонська (по 7 осіб / 2,24%).

У цьому переліку домінують автори, що вже мають літературне ім'я і співвідносяться із шістдесятниками (Л. Костенко, Д. Павличко, І. Драч, Б. Олійник), поетами 1980-х рр. (Ю. Андрухович, О. Забужко, О. Ірванець, В. Неборак) чи авторами 1990-х (С. Жадан, І. Павлюк) і 2000-х (О. Пухонська).

Показово, що чотири позиції цього списку зустрічалися в переліку класики (Л. Костенко, Д. Павличко, І. Драч, Б. Олійник), з якою зіставляються твори поетів 1999–2009 рр. Провідну позицію в обох списках посідає постать Ліни Костенко, котра сприймається як четверта із класиків основного канону і переважає найближчих поетів у топовій десятці за кількістю голосів більше, ніж удвічі, тоді як між рештою позицій у переліку різниця значно менша.

Можна ствердити наступне: філолог надає перевагу усталеним іменам, які добре відомі йому ще зі шкільної програми, і не надто часто долучає до ієрархії поетів менш знаних. І цей факт має пояснення: 1) обережність у оцінках через нестачу часової дистанції: “Осмислення будь-якої культурної доби не є сталим навіть після її завершення. Зараз, наприклад, в літературний обіг повертається цілий ряд письменників, які творили на межі ХІХ–ХХ ст. Думаю, будь-який канон логічніше встановлювати тоді, коли мистецька доба обсервується з певної відстані” (викладач Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця); “Це молоді автори, які повні творчого потенціалу. Література не усталилася в критичній думці й читацькій уяві, хрестоматійним глянцем імена не позначено, тому укласти хрестоматію ризиковано” (студентка 4-го курсу Кіровоградського національного педагогічного університету ім. В.К. Винниченка); 2) розуміння канону як репрезентативної низки авторів відомих, якщо не всьому суспільству, то хоча б його значній частині: “Ті, що пишуть про те, що подобається людству” (студентка 2-го курсу Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна); “Ті, які на ґрунті українському сягають загальнолюдського” (студентка 4-го курсу цього ж ВНЗ); “Це учасники літературної спілки “Бу-Ба-Бу”, але не зовсім тому, що вони майстри слова, а тому, що добре пропіарені” (студентка 2-го курсу НУ “Острозька академія”); “Томашевський (харківський поет) на кожному другому корпоративі зустрічається і це досить добре” (студентка 2-го курсу Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна); 3) знання про українську поезію більшість читачів (і частина філологів теж) здобувають із навчального канону, жодною мірою за нього не виходячи.

Як коментують прогноз популярності респонденти, можна бачити з наступних висловлювань: “Залежить від того, яким цінностям надаватиметься перевага” (студентка 4-го курсу НУ “Острозька академія”); “Все буде залежати від смаків людей, від змін, що відбудуться зі світом. Але, на жаль, ніхто з сучасних поетів не досягне рівня Шевченка” (студентка 4-го курсу Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна); “У поезії наступних десятиліть залишаться автори, чий художній світ на основі традиції цілісно охоплює довколишнє (осмислюються розмаїті життєствердні проблеми людини, народу і Всесвіту). Випробування часом пройде В. Герасим'юк, В. Базилевський, І. Калинець, Д. Павличко” (викладач Кіровоградського національного педагогічного університету ім. В.К. Винниченка). “Подерв'янський Лесь, можливо, але тільки як факт, якого досі не було в літературі” (студентка 5-го курсу НУ “Острозька академія”). “Матіос Марія, бо класика завжди доречна, хоч і не дуже популярна” (однокурсниця анкетованої).

Як бачимо, у перелік потрапляють імена вже добре знані, співвідносні чи з поняттям класики, чи з поняттям новизни. Особи з подібних репрезентативних рядів постають синонімом і мірилом якості не тільки для наступних поколінь поетів і читачів в Україні, а й розцінюються як такі, що відомі світу, або хоча б заслуговують на ширшу популярність. І тут актуалізується проблема вартісних перекладів, які зробили би можливим сприйняття іноземними читачами [див.: 4].

Як зауважила М. Кіяновська, “останнім часом на Заході й у нас утвердилася ось яка практика: з нагоди проведення того чи іншого фестивалю нашвидкуруч перекладаються декілька простеньких віршів учасників цього фестивалю, ці вірші друкуються, скажімо, у фестивальному бюлетені чи програмці – і все. Тобто ці тексти фактично не потрапляють в культурний обіг, у журнали чи збірники, їх нема в антологіях. Це ніби “мертві душі”: насправді їх немає. <...> Так от, я переконана, що ця “тусовочна” практика дуже маргіналізує літературу. Всі наші письменники, хто здобув визнання на Заході, від самого початку вибрали стратегію активної співпраці з видавцями. Мені здається, це єдина дійсно безпрограшна стратегія для автора-іноземця: тільки так письменник може прийти до свого читача. <...> А для українських письменників, в умовах цілковитої відсутності культурної політики на рівні держави, стратегія активної співпраці з їхніми закордонними видавцями є нині чи не єдиною можливою із реально дієвих” [див.: 7].

Вагомим стає добір постатей, які могли б, з погляду студентства, зацікавити європейського читача: Л. Костенко, Ю. Андрухович, І. Драч, С. Жадан, О. Забужко, І. Калинець, А. Криловець, Г. Крук, М. Матіос, Д. Павличко. Як бачимо, цей перелік обирає точкою відліку 1960-ті рр. і залучає до свого складу поетів пізнішого часу, частина з яких має певні перекладені твори. Вилучення ранішнього періоду літератури з потенційного предмету світових зацікавлень, пояснюється переконанням, що нашу класику, тобто канонічну трійку постатей, у світі добре знають [див.: 5].

Канон для внутрішнього і зовнішнього користування накладається частково. Коли говорити про класиків (перший репрезентативний ряд), то це такі постаті, як Л. Костенко, І. Драч і Д. Павличко. Коли ж про поетів, імена яких залишаються в літературі, то матимемо шість імен: Л. Костенко, Ю. Андрухович, Д. Павличко, І. Драч, С. Жадан, О. Забужко. Ідеться про нашарування поетики шістдесятництва, що сприймається водночас і як класична, і як сучасна, орієнтована як на національне, так і на загальнолюдське, на пласт постмодерної поетики. Остання сприймається анкетованими як сучасність на тематично-змістовому рівні і як вселюдськість у аспекті комічного ефекту, релятивізму, апелювання до чужих текстів як загальних ознак постмодернізму. Показово, що чільну десятку, замикають автори, що повертаються до поетичної традиції, шукаючи способів її оновлення (І. Павлюк, О. Пухонська).

Симптоматично, що чільну позицію у списку імен, які можуть зацікавити світ, а також імен, які залишаються у літературі, посідає Ліна Костенко – четверта в ядрі українського літературного канону. Саме її деякі респонденти взагалі розцінюють як єдину серед українських поетів, які здатні зацікавити світ: “Єдиний автор, якого можна подати на світову арену, – Ліна Костенко з її сучасними та оригінальними творами” (студентка 4-го курсу Кіровоградського національного університету ім. В.К. Винниченка). А зацікавлення світу постає як ознака європейськості української літератури, можливості інтеграції її на рівних у ширший літературний простір. Однією з форм подібної інтеграції бачиться Нобелівська премія з літератури і мрії та перспективи, пов’язані з її здобуттям. Так, відповідаючи на запитання, чи може українська поезія зацікавити світ,

студент четвертого курсу НУ “Острозька академія” відповів: “Звичайно. До прикладу, Київська школа, особливо В. Голобородько – це фактична образна система, бездоганність слова, цей чоловік вартий Нобелівської премії”.

Історія з Нобелівською премією з літератури для України доволі драматична. Траплялося, що на здобуття премії документи готувалися вже після завершення розгляду кандидатів комітетом, як у випадку з І. Франком (1915); на заваді ставала смерть автора, як у випадку В. Стуса (1985). Відомо про самовисунення Т. Осьмачки (1956), висунення П. Тичини (1966), М. Бажана (1972), О. Гончара (1991) [13, 403-409], мрії В. Винниченка про здобуття найвищої літературної відзнаки й реальні кроки в цьому напрямку [14, 416-421].

Донині Нобелівська премія з літератури залишається для українців мрією. Недостатня кількість перекладів – це одна із причин зменшення шансів на світове визнання та відмови самих номінантів від висунення на премію, як це маємо у випадку М. Бажана. Я. Голобородько пише: “Переклад – це не лише форма літературно-творчої роботи і не лише вияв міжлітературної та міжкультурної взаємодії, це, насамперед, встановлення тісних містків, живих контактів, безперервного сполучення між національною художньо-естетичною свідомістю і світовим літературним процесом. А саме з таким сполученням в українській літературі є, м’яко кажучи, серйозні проблеми” [див.: 6].

Справді, нині оперативний взаємообмін є справою самих авторів, які налагоджують і підтримують контакти у формі листування, взаємних перекладів, творчих поїздок із виступами та перформансами. Останні притаманніші представникам покоління 1880-х і 1990-х років, котрі послуговуються у творчості постмодерною поетикою. У зв’язку із цим актуалізується проблема відтворення авторської мови при перекладі, на чому наголошує Л. Хомишинець: “...Сучасний неофутуризм нашої мови – це суржик і лайка. Якщо до останнього будь-які претензії фактично відпадають, оскільки це доволі поширена, а часом й успішна тенденція у світі (яка, проте, не надто цінується Нобелівським комітетом), то щодо суржика суперечки можуть точитися довго. Як презентувати світові цей феномен і чи зрозуміє він таку наругу над мовою, коли це призводить не до її збагачення, а навпаки, – до її збіднення” [17, 155].

Іншою специфікою сучасного вірша постає відсутність римування. Я. Голобородько, посилаючись на І. Кутіка, стверджує: “Неможливо зараз у Швеції писати кінцевими римами – <...> це й не прийнято, бо вважається, що інакше шведська поезія не вписується, а точніше, не вписалася б у європейський контекст” [див.: 6]. В Америці переважає неримована поезія [4, 24], така ж ситуація і в Польщі, і в багатьох країнах світу. Очевидно, білий вірш перекласти легше, ніж римований, бо він не передбачає добору відповідних рим при перекладі, а верлібр – ще легше, бо зникає потреба витримувати наскрізний ритм при відтворенні іноземною мовою.

Крім суто художніх особливостей, є й низка позалітературних факторів. “...Важливим чинником члени комітету вважають також справу популяризації – певних ідей, тенденцій, окремих культур. Це, звісно, не зменшує вимог до самих творів. Але геополітичний чинник теж присутній <...>. Так, зараз точаться запеклі дискусії навколо європоцентричності премії” [18, 140]. Як зазначає І. Павлюк, отримує премію “не так особистість і не так країна, як держава, яку той чи інший нобеліант уособлює. Нобелівський комітет зважає не лише на політичну кон’юнктуру, ієрархія України як держави <...> залишається доволі низькою, а й на національність номінантів, віддаючи перевагу таким, як, скажімо, Пастернак, перед такими, як Блок чи тим більше національний Єсенін” [12, 155-157].

Перепоною до здобуття популярності бачиться відсутність твору, який би мав одночасно й елемент жанрового оновлення, і філософську глибину, і неоднозначність трактування та не залишав почуття читачів без відгуку. Засторогу викликає мінливість і динамізм життя і смаків сучасного читача, через які він (тобто читач. – Н. Г.) не може увіковічити сучасну поезію. На заваді загальній популярності стає одноманітність сучасного віршованого доробку, у якій впевнені багато читачів, що помітно з висловлювання: “Мені здається, такий напрямок не залишиться надовго, швидко зникне” (студентка 4-го курсу Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна).

Існують і діаметрально протилежні погляди на перспективи сучасної поезії пережити свій час: “Зараз сказати можна лише, що ніхто, адже одні поети перестають писати, а інші завершують, тому поезія стала більше хобі, а не серйозною діяльністю, яка залишиться в пам’яті наступних поколінь” (студентка 3-го курсу Кіровоградського національного педагогічного університету ім. В.К. Винниченка). Це висловлювання слухне лише частково. І хоча не можна сказати, що поезія стала хобі через те, що поети із різних причин припинили писати, то все-таки ставлення до поезії як до серйозної діяльності помітне далеко не у всіх сучасних авторів. І йдеться тут не про те, що процес створення поезії має бути позбавленим задоволення або має обов’язково приносити матеріальні статки, а про ставлення до роботи зі словом. О. Роднянський, говорячи про український кінематограф, зауважив: “В Україні найменше проблем з наявністю талановитих людей, але до обдарування треба обов’язково додавати постійну працю, гуманітарну освіту, професійну самоосвіту і безумовну відкритість назустріч усім культурним віянням і контекстам. <...> Найважливіше для молодих людей зрозуміти, що створення захоплюючих і сильних емоційних вражень – праця до поту” [8, 46].

Ці слова з повним правом можна прикласти до будь-якої творчої діяльності, зокрема й до поетичної. Бо може виникнути ситуація, описана народним прислів’ям: “На гріш амуніції, а на десять амбіції”. Подібне переконання провокує значний вплив письменників у літературу. Але сумнівно, що “кожен має своє місце в літературі, тому всі мають залишитися” (студентка 4-го курсу Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна). Звісно, годі заперечити, що література – це не тільки письменники першої величини, а й автори другого та третього плану і тому виникає теза, що “всі спроби та течії повинні залишитися в історії літератури, як явища притаманні конкретному часу” (студентка 5-го курсу НУ “Острозька академія”).

Друге із цих тверджень ближче до істини, бо в аспекті синхронії як усі поети, так і усі течії мають місце в літературі. Чи всі матимуть його, коли йтиметься про аспект діахронії, ракурс історії літератури? Вочевидь, ні. Якщо там і залишаться згадки про всі течії та напрямки, то точно ілюструватимуться вони кількома іменами, а тому далеко не кожен автор матиме своє місце в історії літератури.

Як вважають опитані, залишаться тільки ті автори, “яких читають і будуть перечитувати” (студентка 4-го курсу НУ “Острозька академія”). Отже, твори мають бути “актуальні зараз” і містити “щось таке, що дійсно за десятиліття не згасло”. Складність цього поєднання анкетовані усвідомлюють, а іноді навіть украй категорично відмовляють у такій здатності наймолодшому поколінню літераторів, мовляв, залишаться “ті, які не народилися у XXI столітті” (студентка 2-го курсу НУ “Острозька академія”). З цього переконання можна бачити зворотній бік масового приходу письменників у літературу: окрема категорія людей (на щастя, не всі) “така собі гламурна шпана, без цілі блукаюча на усіх напівсвітських заходах <...>, їх претензія на роль художньої богеми очевидна. Точніше, її імітація, бо класична художня богема, наприклад, XIX століття, створювала художні твори, розумієте? А їх нема” [8, 46].

На жаль, нині “заявити про себе” далеко не завжди означає “заявити про себе художньою творчістю”, власне мистецькою працею і її здобутками. Частина авторів певна того, що вони й так письменники, до того ж першорядні. Ось тут і починається активна гра у класиків, яка може бути більш чи менш успішною на українських теренах, але рідко зацікавлює світову спільноту. Бо навіть найвдаліша гра у класиків залишається тільки грою. З одним і тим самим набором імен, з передбачуваним “способом читання”, із цілком прогнозованими претензіями на українську або світову популярність, з наріканням на відсутність Нобелівської премії з літератури для України. А щоб гра була мистецькою потрібно мати хист і розвивати його, працювати над ним. Аби не стати бранцем порожнього блиску й амбіцій, а мати реальний шанс поповнити ряди класиків.

У контексті сказаного, важливим стає аналіз змістових і формальних особливостей творів, які вже здобули найвищу літературну відзнаку і тих, що тільки претендують на неї. Одним із таких аспектів подальших студій може стати жанрова належність новітньої української поезії на тлі як традиції українського віршування, так і світової поетичної класики. Тим паче, що жанр – це форма висловлення поетичного змісту, взаємопов’язана з тематичним параметром вірша.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блум Г. Західний канон. Книги на тлі епох. – К.: Факт, 2007. – 720 с.
2. Висоцька Н. Єдність множинного. Американська література кінця ХХ – початку ХХІ століть у контексті культурного плюралізму. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2010. – 457 с.
3. Гаврилюк Н. Маси versus особистості, або Кому потрібна ієрархія? // *Слово і Час*. – 2010. – № 3. – С. 88-97.
4. Гаврилюк Н. Рецепція поезії та переклад // *Віршознавчі студії: Збірник праць наукового семінару “Вірш у системі перекладу”* (21 вересня 2010 року). – К.: ВПЦ “Київський університет”, 2010. – С. 21-28.
5. Гаврилюк Н. Українська поезія: рецептивні проєкції // *Слово і Час*. – 2013. – № 2. – С. 52-60.
6. Голобородько Я. Україна і літературний “Нобель”. Чому не склалося? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/240279>.
7. Кіяновська М. Перекладачі почали ставитися до текстів як до фаст-фуду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litakcent.com/2009/07/02/marianna-kijanovska-perekladachi-pochaly-stavytysja-do-tekstiv-jak-do-fast-fudu/>.
8. Мамченкова О. Картина маслом // *Корреспондент*. – 2013. – Первоапрельський номер. – С. 46.
9. Моренець В. Український літературний канон: міфи та реальність // *Наукові записки Національного університету “Києво-Могилянська академія”*. – К.: ВД “Києво-Могилянська академія”, 2003. – Т. 21. – Філологічні науки. – С. 9-17.
10. *Наукові праці: Науково-методичний журнал*. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – Т. 80. – Вип. 67. Філологія. Літературознавство. – 124 с.
11. Павлишин М. Канон та іконостас: Літературно-критичні статті. – К.: Час, 1997. – 445 с.
12. Павлюк І. Чому Україна досі не має нобелівського лауреата? // *Дніпро*. – 2010. – № 2. – С. 155-157.
13. Сулима М. Україна і Нобелівська премія з літератури // *Сулима М. Книжниця у семи розділах: Літературно-критичні статті й дослідження*. – К.: Фенікс, 2006. – С. 403-410.
14. Сулима М. Володимир Винниченко і Нобелівська премія. // *Сулима М. Книжниця у семи розділах: Літературно-критичні статті й дослідження*. – К.: Фенікс, 2006. – С. 416-421.
15. *Український літературний процес: фактор смаку. Розмова у рамках конференції “Смаки в літературі, література смаків”* / 30 березня 2012, кафедра теорії та історії світової літератури Київського національного лінгвістичного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.prostory.net.ua/ua/articles/596?fb_action_ids=485408958186567%2C485400198187443&fb_action_types=og.likes&fb_source=other_multiline&action_object_map={%22485408958186567%22%3A123254781189859%2C%2248540198187443%22%3A382999051786110}&action_type_map={%22485408958186567%22%3A%22og.likes%22%2C%22485400198187443%22%3A%22og.likes%22}&action_ref_map.
16. Філоненко С. “Література №2”: місце популярної белетристики в літературній ієрархії // *Актуальні проблеми слов’янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство: Міжвуз. зб. наук. ст.* – Бердянськ: БДПУ, 2010. – Вип. ХХІІІ. – Ч. І. – С. 381-388.
17. Хомішинець Л. Літературна “Нобелівка” для України: солодкі ілюзії і гіркі реалії, або Чому “Нобель” нас не любить // *Дніпро*. – 2010. – № 3. – С. 155.
18. Шарговська О. Гао Синцзян, китайський мандрівник, космополіт, який пише лише для себе // *Дніпро*. – 2010. – № 1. – С. 140.

Отримано 2 грудня 2014 р.

м. Київ

